

УДК 159.955

DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8458/2024-1-10>

Федчук Олександр Валерійович,
аспірант кафедри теоретичної психології,
Інститут управління, психології та безпеки
Львівського державного університету внутрішніх справ,
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0922-6757>

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ КОМПОНЕНТІВ ОСОБИСТІСНОЇ БЕЗПЕКИ ФАХІВЦІВ

У статті висвітлено поняття особистісної безпеки, погляди науковців на особистісну безпеку в цілому. Визначено, що особистісна безпека багатокомпонентне поняття, яке включає в себе такі компоненти: когнітивно-поведінковий компонент, мотиваційно-ціннісний компонент та емоційно-вольовий компонент. Мета – емпірично дослідити компоненти особистісної безпеки особистості фахівця. Матеріали та методи. Для проведення емпіричного дослідження нами було використано методики: «Стратегії додання стресових ситуацій (SACS)» С. Хобфол (Strategic Approach to Coping Scale, SACS), «Прогноз», «Діагностика рівня готовності до ризику» А. Шуберта, «Діагностика емоційного інтелекту» Н. Холла, «Вивчення мотиваційного профілю особистості» Ш. Річі і П. Мартіна та «Визначення життєвих цілей та цінностей особистості» П. Іванов, Є. Колобова. У дослідженні взяли участь 336 осіб, з них: 68 рятувальників, 102 військовослужбовців, 114 викладачів закладів вищої освіти, 52 психологів-практиків. Результати. Найбільш вираженими серед учасників дослідження середній та занижений рівні задоволеності потреби у безпеці, здатність до встановлення соціального контакту, обережні дії, асоціальні та агресивні дії, середні показники емоційного інтелекту, вміння управляти своїми емоціями і самомотивація. У досліджуваних виявлено такі потреби: у високій заробітній платі, в чіткому структуруванні роботи, у визнанні з боку інших людей, ставити складні цілі і досягати їх, в удосконаленні, зростанні і розвитку, у затребуваності. Висновки. Загалом, особистісна безпека має складний і багатовимірний характер, що враховує як внутрішні, так і зовнішні фактори, а також підкреслює важливість різноманітних аспектів життя для її досягнення.

Ключові слова: особистісна безпека, фахівці, емоційний інтелект, мотивація, стратегії подолання стресових ситуацій.

Fedchuk Oleksandr. Empirical study of the components of personal safety of specialists

The article highlights the concept of personal security, views of scientists on personal security in general. It was determined that personal security is a multicomponent concept that includes the following components: cognitive-behavioral component, motivational-value component, and emotional-volitional component. The goal is to empirically investigate the components of the personal safety of a specialist. Materials and methods. To conduct an empirical study, we used the following methods: "Strategic Approach to Coping Scale (SACS)" by S. Hobfoll (Strategic Approach to Coping Scale, SACS), "Prognosis", "Diagnostics of the level of readiness for risk" by A. Schubert, "Diagnostics of emotional intelligence" N. Hall, "Study of the motivational profile of the individual" by Sh. Ritchie and P. Martin and "Determining the life goals and values of the individual" by P. Ivanov, E. Kolobova. 336 people took part in the research, including: 68 rescuers, 102 military personnel, 114 teachers of higher education institutions, 52 practicing psychologists. The results. The most pronounced among the study participants are average and low levels of satisfaction of the need for safety, the ability to establish social contact, cautious actions, antisocial and aggressive actions, average indicators of emotional intelligence, the ability to manage one's emotions, and self-motivation. The following needs were found among the researched: for a high salary, for a clear structuring of work, for recognition from other people, for setting difficult goals and achieving them, for improvement, growth and development, and for being in demand. Conclusions. In general, personal security has a complex and multidimensional nature that takes into account both internal and external factors, and also emphasizes the importance of various aspects of life in order to achieve it.

Key words: personal safety, specialists, emotional intelligence, motivation, strategies for overcoming stressful situations.

Вступ. Особистісна безпека є одним із важливих безпекових аспектів життєдіяльності, як і соціально-психологічна безпека, емоційно-вольова безпека, когнітивна (інформаційно-психологічна) безпека, психофізіологічна безпека.

Поняття «особистісна безпека» розглядається як стан повного соціального, фізичного, психічного благополуччя, який зумовлено психологічними та соціальними чинниками [1].

Відчуття особистісної безпеки значною мірою залежить від багатьох показників, зокрема від мислення, емоцій, поведінки, мотивації, цінностей, сили волі та інших рис та якостей. Проте, необхідно зазначити, що порушення особистісної безпеки чинить вплив на ті ж показники та підвищують ризик неадекватного їх вияву. З метою узагальнення усіх показників особистісної безпеки, нами було виокремлено наступні компоненти: когнітивно-поведінковий компонент, мотиваційно-ціннісний компонент та емоційно-вольовий компонент.

Мета – емпірично дослідити компоненти особистісної безпеки особистості фахівця.

Для дослідження когнітивно-поведінкового компоненту особистісної безпеки необхідно встановити основні поведінкові характеристики, особистісні якості. Одним із важливих аспектів особистісної безпеки доцільно вважати не лише відсутність потенційних небезпек, а й здатність адекватно реагувати та поводитись у ситуаціях небезпеки. Безумовно, важливим завданням підготовки та психологічного супроводу фахівців будь-яких професій, є вивчення механізмів і факторів, що зумовлюють високу індивідуальну стресостійкість. Ефективна міжособистісна взаємодія та якісне виконання професійних завдань значною мірою буде залежати від вибору адекватних стратегій подолання негативних переживань. За допомогою певних психологічних прийомів та наявності необхідних особистісних ресурсів матимемо змогу проявляти стресостійкість у складних ситуаціях.

У багатьох аспектах на вибір стратегій стрес-долаючої поведінки буде впливати рівень нервово-психічної стійкості. Рівень нервово-психічної стійкості дозволяє говорити про ризик дезадаптації особистості в умовах стресу та в критичних ситуаціях викликаних зовнішніми та внутрішніми факторами [2].

Деякими науковцями наголошується, що особистісна безпека характеризується відсутністю страху та готовністю до ризику. Існує думка що «ризик» невід'ємно пов'язаний з розумінням та уявленням про дії суб'єкта, характеристика цих дій, а також може визначатися як погляд на дію. Ризик виступає як реальна можливість здійснення дії, спрямованої на досягнення результату для забезпечення власної особистісної безпеки, що ймовірно сприятиме активізації ресурсів особистості.

На основі аналізу наукової літератури було встановлено, що високий рівень емоційного інтелекту дозволяє більш позитивно ставитись до критичних ситуацій, ситуації невизначеності, краще справлятися і протистояти стресу, тим самим зберегти відчуття особистісної безпеки.

Для забезпечення дослідження емоційно-вольового компоненту потрібно визначити особливості емоційності досліджуваних, їх експресивність і особливості вияву емоцій, а також здатність розуміти емоції оточуючих, контролювати власні емоції, загалом рівень емоційного інтелекту. Успішність особистості в житті та професійній діяльності, на думку І. Приходька, часто залежить від рівня розвитку емоційного інтелекту [3]. Низка науковців вважають, що особливої значущості емоційний інтелект набуває у здійсненні аварійно-рятувальної діяльності, оскільки певні професійно-важливі якості рятувальників є основними компонентами його емоційного інтелекту [3; 4].

Одне з провідних місць у структурі особистості займає мотивація. Вона виступає важливою умовою успішної професійної діяльності особистості. Також, мотивація є

одним із показників того, що у людини присутнє відчуття особистісної безпеки – вона прагне та має можливість розвиватись. Наукові праці свідчать, що поняття мотивації найчастіше розглядається у двоякому сенсі: як поняття, що визначає формування системи факторів, які детермінують поведінку особистості, здійснюючи вплив на її потреби, мотиви, цілі, наміри, прагнення тощо; як особливість процесу будь-якої діяльності, який визначає та характеризує поведінкову активність на тому чи іншому рівні [5].

Життєві цілі та цінності є важливим аспектом у життєдіяльності особистості, оскільки суттєво визначають особливості міжособистісної взаємодії, свідомий прояв у стосунках, особисті кордони, здатність до вольових дій спрямованих на досягнення власної мети тощо. Адекватні життєві цінності, а також здатність ставити та досягати цілей сприятимуть підтримці психологічної і особистісної безпеки [6].

Матеріали та методи. В контексті когнітивно-поведінкового компоненту, доцільно буде дослідити основні стратегії подолання стресових ситуацій за допомогою методики «*Стратегії додання стресових ситуацій (SACS)*» С. Хобфол (Strategic Approach to Coping Scale, SACS), а також вважаємо необхідним використання методики «*Прогноз*», оскільки вона допоможе оцінити ймовірність розвитку й прояву порушень нервово-психічної стійкості в поведінці та діяльності людини. Для встановлення готовності ризикувати з метою забезпечити особистісну безпеку необхідно здійснити дослідження готовності до ризику за допомогою методики «*Діагностика рівня готовності до ризику*» А. Шуберта. Для виявлення здібностей особистості розуміти відносини, що репрезентуються в емоціях, і керувати своєю емоційною сферою на основі прийняття рішень нами було використано методику «*Діагностика емоційного інтелекту*» Н. Холла. Для забезпечення повноцінного дослідження мотиваційно-ціннісного компоненту постає необхідність

використати методики «*Вивчення мотиваційного профілю особистості*» Ш. Річі і П. Мартіна та «*Визначення життєвих цілей та цінностей особистості*» П. Іванов, Є. Колобова. Для визначення результатів нами було використано розрахунок середніх значень та кореляційний аналіз. У дослідженні взяли участь 336 осіб, з них: 68 рятувальників, 102 військовослужбовців, 114 викладачів закладів вищої освіти, 52 психологів-практиків.

Результати дослідження. У таблиці 1 бачимо результати дослідження задоволеності потреби у безпеці. Так, здебільшого досліджувані демонструють середній ($M=44,14$; $SD=1,86$) та занижений ($M=37,12$; $SD=2,03$) рівні, дещо менше – високий ($M=62,23$; $SD=1,78$).

Таблиця 1
Результати дослідження задоволеності потреби у безпеці

Показники	M	SD
Високий рівень задоволеності потреби у безпеці	62,23	1,78
Середній рівень задоволеності потреби у безпеці	44,14	1,86
Занижений рівень задоволеності потреби у безпеці	37,21	2,03
Низький рівень задоволеності потреби у безпеці	26,33	1,64

M – середнє арифметичне; SD – середнє квадратичне відхилення.

У таблиці 2 подано результати дослідження стратегій поведінки у стресових ситуаціях. Як бачимо, найчастіше у досліджуваних зустрічаються такі моделі поведінки, як встановлення соціального контакту ($M=58,41$; $SD=2,21$), обережні дії ($M=53,22$; $SD=1,81$), асоціальні дії ($M=54,23$; $SD=2,1$) та агресивні дії ($M=50,81$; $SD=2,02$).

В таблиці 3 бачимо, що у респондентів дослідження значною мірою спостерігаються підвищення за шкалою Н ($M=51,31$; $SD=1,65$), L ($M=61,23$; $SD=2,12$), О ($M=62,41$; $SD=2,21$), Q1 ($M=56,22$; $SD=1,81$).

В таблиці 4 бачимо, що у респондентів дослідження переважають середні показники ($M=48,35$; $SD=1,74$).

Таблиця 2

Результати дослідження стратегій поведінки у стресових ситуаціях

Стратегії	Моделі поведінки	M	SD
Активна	асертивні дії	47,14	1,74
Просоціальна	пошук соціальної підтримки	46,22	1,69
	встановлення соціального контакту	58,41	2,21
Пасивна	обережні дії	53,22	1,81
	уникнення	41,41	1,75
Пряма	імпульсивні дії	42,61	1,79
Непряма	маніпулятивні дії	48,33	1,64
Асоціальна	асоціальні дії	54,23	2,1
	агресивні дії	50,81	2,02

M – середнє арифметичне; SD – середнє квадратичне відхилення.

Таблиця 3

Результати дослідження особистісних рис та якостей

Показники	M	SD
Шкала Н: боязкість – сміливість	51,31	1,65
Шкала І: жорстокість – чутливість	43,32	1,55
Шкала L: довірливість – підозрілість	61,23	2,12
Шкала М: практичність – мрійливість	49,34	1,74
Шкала N: прямолінійність – дипломатичність	48,22	1,69
Шкала О: спокій – тривожність	62,41	2,21
Шкала Q1: консерватизм – радикалізм	56,22	1,81
Шкала Q2: конформізм – нонконформізм	40,41	1,75
Шкала Q3: високий – низький самоконтроль	43,61	1,79
Шкала Q4: розслабленість – напруженість	47,62	1,64

M – середнє арифметичне; SD – середнє квадратичне відхилення.

Таблиця 4

Результати дослідження рівнів емоційного інтелекту

Показники	M	SD
Високий рівень EI	64,32	1,58
Середній рівень EI	48,35	1,74
Низький рівень EI	24,31	1,63

M – середнє арифметичне; SD – середнє квадратичне відхилення.

У таблиці 5 бачимо, що серед компонентів емоційного інтелекту у досліджуваних фахівців переважає управління своїми емоціями (M=42,41; SD=2,11) та самомотивація (M=37,23; SD=1,67).

У таблиці 6 подано результати дослідження мотиваційного профілю. Як бачимо, у досліджуваних переважають потреби: у високій заробітній платі (M=52,36; SD=1,65), в чіткому структуруванні роботи (M=60,23;

SD=2,12), у визнанні з боку інших людей (M=61,33; SD=2,21), ставити складні цілі і досягати їх (M=55,23; SD=1,81), в удосконаленні, зростанні і розвитку (M=54,23; SD=2,1), у затребуваності (M=52,23; SD=2,02).

Для встановлення взаємозв'язків між досліджуваними показниками нами було здійснено кореляційний аналіз. Найбільш значимими кореляційними зв'язками задоволеності потреби у безпеці встановлено наступні: асер-

Таблиця 5

Результати дослідження компонентів емоційного інтелекту

Показники	М	SD
Розпізнавання емоцій інших людей	35,31	1,75
Управління своїми емоціями	42,38	2,11
Самомотивація	37,23	1,67
Емпатія	33,42	1,69
Емоційна обізнаність	34,28	1,74

М – середнє арифметичне; SD – середнє квадратичне відхилення.

Таблиця 6

Результати дослідження мотиваційного профілю

Показники	М	SD
Потреба у високій заробітній платні	52,36	1,65
Потреба в хороших умовах праці	44,21	1,55
Потреба в чіткому структуруванні роботи	60,23	2,12
Потреба в соціальних контактах	48,42	1,74
Потреба формувати стабільні взаємини	47,35	1,69
Потреба у визнанні з боку інших людей	61,33	2,21
Потреба ставити складні цілі і досягати їх	55,23	1,81
Потреба керувати іншими	42,14	1,75
Потреба в різноманітності відчуттів	43,24	1,79
Потреба бути креативним	46,23	1,64
Потреба в удосконаленні, зростанні і розвитку	54,23	2,1
Потреба у затребуваності	52,23	2,02

М – середнє арифметичне; SD – середнє квадратичне відхилення.

тивні дії ($r=0,459$; $p \leq 0,05$), встановлення соціального контакту ($r=0,576$; $p \leq 0,01$), обережні дії ($r=0,434$; $p \leq 0,05$), агресивні дії ($r=0,473$; $p \leq 0,05$), сміливість ($r=0,621$; $p \leq 0,01$), практичність ($r=0,427$; $p \leq 0,05$), самоконтроль ($r=0,576$; $p \leq 0,01$), емоційного інтелекту ($r=0,554$; $p \leq 0,01$), управління своїми емоціями ($r=0,443$; $p \leq 0,05$), самомотивація ($r=0,559$; $p \leq 0,01$), розпізнавання емоцій інших людей ($r=0,479$; $p \leq 0,05$), емоційна обізнаність ($r=0,475$; $p \leq 0,05$), потреби: у високій заробітній платі ($r=0,632$; $p \leq 0,01$), в удосконаленні, зростанні і розвитку ($r=0,665$; $p \leq 0,01$), у затребуваності ($r=0,589$; $p \leq 0,01$), в хороших умовах праці ($r=0,569$; $p \leq 0,01$), в чіткому структуруванні роботи ($r=0,477$; $p \leq 0,05$), в соціальних контактах ($r=0,576$; $p \leq 0,01$), формувати стабільні взаємини ($r=0,456$; $p \leq 0,05$). Такі результати дозволяють стверджувати, що досліджувані фахівці, які почуваються у безпеці можуть дозволити собі впевнені та асертивні дії, або ж безпечна поведінка створює відчуття без-

пеки. Часто, демонстрація агресивної поведінки може сприяти відчуттю безпеки. Так, деяким досліджуваним може здаватись, що демонстрація агресивності захищатиме їх від зовнішніх проблем. Встановлення соціальних контактів пов'язано з більшою задоволеністю потреби у безпеці. Соціальна підтримка та взаємодія можуть сприяти відчуттю особистої безпеки. Досліджувані, які виявляють більше сміливості, виявляти практичність у діях, можуть бути більш впевненими в своїй здатності контролювати ситуацію, що може сприяти відчуттю безпеки. Більш високі показники безпеки демонструють досліджувані, які мають підвищені показники самоконтролю, оскільки контроль над ситуацією дозволить відчувати себе більш безпечно. Позитивний зв'язок між емоційним інтелектом та задоволеністю безпеки пояснюється тим, що досліджувані із вищим рівнем емоційного інтелекту можуть краще розуміти та керувати своїми емоціями, що може підви-

щити відчуття безпеки. Позитивний зв'язок між здатністю розпізнавати емоції інших людей та власною задоволеністю безпеки свідчить про те, що досліджувані, які краще розуміють емоції інших, можуть краще прогнозувати їхні дії, а це сприятиме підвищенню почуття безпеки.

Висновки. На відчуття особистісної безпеки фахівців можуть впливати різні аспекти особистості, зокрема поведінкові, емоційні, мотиваційні тощо. Так, дослідження засвідчило, що асертивність, соціальні навички, рівень емоційного інтелекту, фінансова ста-

більність, прагнення особистого розвитку, соціальні контакти та стабільні взаємини з іншими сприяють розвитку почуття особистісної безпеки. Загалом, відчуття особистісної безпеки має складний і багатовимірний характер, що враховує як внутрішні, так і зовнішні фактори, та підкреслюють важливість різноманітних аспектів життя для її досягнення.

Перспективою подальших досліджень вбачаємо вивчення компонентів особистісної безпеки та порівняння результатів між фахівцями різних сфер діяльності, в гендерному контексті, а також в залежності від віку.

Список використаних джерела:

1. Розов В.І. Психологія особистісної безпеки правоохоронців : навчальний посібник. Київ: КНТ, 2017. 130 с.
2. Вавринів О.С., Христюк О.Л. Дослідження психоемоційних станів особистості під впливом стресогенних факторів. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна: збірник наукових праць / головний редактор З. Я. Ковальчук*. Львів: ЛьвДУВС, 2023. Вип. 2. С. 11–15. DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-8458/2023-2-2>.
3. Приходько І.І. Психологічна безпека персоналу екстремальних видів діяльності (на прикладі військовослужбовців внутрішніх військ МВС України): автореф. дис. ...д-ра психол. наук : 19.00.09. Харків, 2014. 40 с.
4. Вавринів О.С. Соціально-психологічні особливості формування професійної емпатії майбутніх рятувальників: дис. ... канд.психол.наук: 19.00.05/ Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. Северодонецьк, 2020. 290 с.
5. Яремко Р.Я. Соціально-психологічні особливості розвитку професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки : дис. ...канд. психол. наук : 19.00.05 / Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. Київ, 2022. 267 с.
6. Ковальчук З.Я. Психологічна безпека особистості в освітньому середовищі у форматі її психічного здоров'я. *Психологія особистості*. Том 12 (1), 2022. С. 49–57.

References:

1. Rozov, V.I. (2017). *Psykhologhiia osobystisnoi bezpeky pravookhorontsiv : navch. Posib [Psychology of personal safety of law enforcement officers: a study guide]*. Kyiv: KNT, 130 [in Ukrainian].
2. Vavryniv, O.S., & Khrystuk, O.L. (2023). *Doslidzhennia psykhoemotsiinykh staniv osobystosti pid vplyvom stresohennykh faktoriv [Study of psycho-emotional states of personality under the influence of stressogenic factors]*. *Naukovyj visnyk Lvivskogo derjavnogo universytetu vnutrichnykh sprav. Seriya psichologichna: zbirnyk naukovykh prac / golovny redactor Z. Kovalchuk*, Lviv: LvDUVS, 2. 11–15. DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-8458/2023-2-2> [in Ukrainian].
3. Prykhodko, I.I. (2014). *Psykhologichna bezpeka personalu ekstremalnykh vydiv diialnosti (na prykladi viiskovoslužhbovtsiv vnutrishnykh viisk MVS Ukrainy) [Psychological safety of personnel of extreme types of activities (on the example of servicemen of the internal forces of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine)]*. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kharkiv, 40 [in Ukrainian].
4. Vavryniv, O.S. (2020). *Sotsialno-psykhologichni osoblyvosti formuvannia profesiinoi empatii maibutnykh riaturalnykh [Socio-psychological features of the formation of professional empathy of future rescuers]*. *Candidate's thesis*. Skhidnoukrainskyi natsionalnyi universytet imeni Volodymyra Dalia. Sieverodonetsk. 290 [in Ukrainian].
5. Yaremko, R.Ya. (2022). *Sotsialno-psykhologichni osoblyvosti rozvytku profesiinoi samorealizatsii maibutnykh fakhivtsiv z pozhezhnoi bezpeky [Socio-psychological features of the development of professional self-realization of future fire safety specialists]*. *Candidate's thesis*. Skhidnoukrainskyi natsionalnyi universytet imeni Volodymyra Dalia. Kyiv, 267 [in Ukrainian].

6. Kovalchuk, Z.Ia. (2022). Psykholohichna bezpeka osobystosti v osvitnomu seredovyschi u formati yii psykhnichnoho zdorovia [Psychological safety of the individual in the educational environment in the format of his mental health]. *Psykholohiia osobystosti*. 12 (1), 49–57 [in Ukrainian].